
De conjunctuurgevoeligheid van de Vlaamse arbeidsmarkt

Reymen, D., Van Pelt, A. & Heylen, F. (2005). *De conjunctuurgevoeligheid van de Vlaamse arbeidsmarkt*. [Onderzoeksrapport in het kader van het VIONA onderzoeksprogramma 2003-2004.] IDEA Consult en UGent.

Over de relatie tussen economische groei en veranderingen in werkgelegenheid/werkloosheid werd reeds heel wat macro-economisch onderzoek verricht. Hierbij ging echter weinig aandacht naar de determinerende factoren van deze relatie. Daarenboven is een specifieke Vlaamse insteek bij de analyse van dit verband totaal afwezig in de bestaande literatuur. In het kader van het VIONA onderzoeksprogramma werd getracht aan deze tekortkomingen tegemoet te komen. Uit de studie blijkt dat een conjunctuurgevoelige arbeidsmarkt wenselijk is. Het onderzoek geeft tevens inzicht in de beleidsinstrumenten die de conjunctuurgevoeligheid kunnen verhogen.¹

Situering van het onderzoek

De conjunctuurgevoeligheid van de Vlaamse arbeidsmarkt, of nog de relatie tussen economische groei (bruto binnenlands product, BBP) en arbeidsmarktprestaties (veranderingen in werkloosheidsgraad of werkzaamheidsgraad) staat sinds enkele jaren hoog op de beleidsagenda. In het kader van de Europese werkgelegenheidsstrategie dient de werkzaamheidsgraad te verhogen tot 70% tegen 2010. Om deze doelstelling te bereiken zal meer economische groei een doorslaggevende factor zijn. Maar in welke mate deze economische groei de werkgelegenheid en werkloosheid zal beïnvloeden hangt af van de conjunctuurgevoeligheid van de arbeidsmarkt. Hoe conjunctuurgevoelig is de Vlaamse arbeidsmarkt in vergelijking met andere landen? Wat zijn de belangrijkste determinanten van deze conjunctuurgevoeligheid? En is conjunc-

tuurgevoeligheid nu wenselijk of niet voor een performante arbeidsmarkt?

De relatie tussen economische groei en werkloosheid (werkgelegenheid) wordt econometrisch geschat met behulp van de zogenaamde Okun-relatie (Okun, 1970). Meer in het bijzonder onderzoeken we via econometrische schattingen hoe conjunctuurgevoelig de Vlaamse arbeidsmarkt is in vergelijking met andere landen en welke segmenten van de arbeidsmarkt het meest conjunctuurgevoelig zijn. Hierbij wordt onderzoek op macro-niveau (landenniveau)

gecombineerd met onderzoek op micro-niveau (bedrijfsniveau).

Op basis van econometrische schattingen wordt vervolgens voor een reeks arbeidsmarkt- en productmarktvariabelen onderzocht wat hun invloed is op de conjunctuurgevoeligheid van de arbeidsmarkt. Het onderzoek laat ons tot slot toe om voor de gestelde problematiek een aantal beleidsaanbevelingen te formuleren.

Conjunctuurgevoeligheid van de Vlaamse en Belgische arbeidsmarkt

De conjunctuurgevoeligheid van zowel de werkloosheidsgraad als de werkzaamheidsgraad is duidelijk toegenomen over de laatste twee decennia.

Diverse schattingen voor België en Vlaanderen voor 1984-2002 geven een vrij robuust beeld. Wanneer de economische groei 1 procentpunt versnelt (bijvoorbeeld van 2% tot 3%) leidt dit in regel tot een daling van de werkloosheidsgraad met ongeveer 0,42 procentpunt (bijvoorbeeld een daling van 8% naar 7,58%). De procentuele reactie van de werkzaamheidsgraad is iets kleiner. Een versnelling van de economische groei met 1 procentpunt impliceert in regel een stijging van de werkzaamheidsgraad met ongeveer 0,35 procentpunt. We vonden geen significante verschillen tussen Vlaanderen en België.

In internationaal perspectief zijn er opvallende verschillen in de conjunctuurgevoeligheid van de arbeidsmarkt tussen drie landengroepen die verschillen op basis van hun socialezekerheidsstelsel. De conjunctuurgevoeligheid van de werkloosheidsgraad is het hoogst bij de Angelsaksische landen, gevolgd door de Scandinavische landen en Continentaal Europa. De Scandinavische landen hebben op hun beurt de meest conjunctuurgevoelige werkzaamheidsgraad, gevolgd door de Angelsaksische landen en als laatste opnieuw Continentaal Europa.

In vergelijking met vele andere landen (en zeker in vergelijking met andere landen van Continentaal Europa) heeft België een vrij hoge conjunctuurgevoeligheid van de werkloosheidsgraad. De conjunctuurgevoeligheid van de Vlaamse werkloosheidsgraad is gelijklopend aan deze van de Belgische werkloosheidsgraad. Wat betreft de conjunctuurgevoeligheid van de werkzaamheidsgraad scoren België en Vlaanderen maar gemiddeld tot laag in vergelijking met andere landen. De relatief zwakke reactie van de werkzaamheidsgraad in vergelijking met de reactie van de werkloosheidsgraad is een opvallend kenmerk van de Vlaamse en Belgische arbeidsmarkt. Dit wijst op een erg zwakke conjunctuurgevoeligheid van de participatiegraad. Enkel in Nederland is de kloof tussen de reactie van de werkloosheidsgraad en de reactie van de werkzaamheidsgraad nog groter dan in België.

Conjunctuurgevoeligheid van verschillende segmenten van de Vlaamse arbeidsmarkt

De werkloosheidsgraad van *jongeren* (15-24 jaar) is meer conjunctuurgevoelig dan die van andere leef-

tijdscategorieën. Dit wordt bevestigd door de micro-data op bedrijfsniveau: de tewerkstelling van jongeren wordt bij een terugval van de conjunctuur het sterkst getroffen. De werkloosheidsgraad van de ouderen (55-64 jaar) daarentegen is weinig conjunctuurgevoelig.

De werkloosheidsgraad van *vrouwen* blijkt in Vlaanderen conjunctuurgevoeliger te zijn dan deze van mannen. Dit komt overeen met de bevinding (zie verder) dat het aandeel vrouwen in de tewerkstelling de arbeidsmarkt conjunctuurgevoeliger maakt.

Verder heeft de werkloosheidsgraad van *lager geschoolden* een hogere conjunctuurgevoeligheid dan deze van hoger geschoolden. Naast verschillen in de sterkte van de reactie, bleken er in Vlaanderen ook verschillen te zijn in de snelheid waarmee de werkloosheidsgraad naar scholingsniveau reageert. De conjunctuurcyclus manifesteert zich het snelst bij de hoger geschoolde werklozen. Voor de andere categorieën is het totale effect (hoewel groter) slechts met vertraging voelbaar.

Het aantal kortdurig *werklozen* is conjunctuurgevoeliger dan het aantal langdurig werklozen. Specifiek voor de Vlaamse situatie werden ook de verschillende categorieën niet-werkenden binnen de administratieve data bestudeerd. Hieruit bleek dat van alle niet-werkende werkzoekenden (nwwz) het aantal uitkeringsgerechtigden het minst conjunctuurgevoelig is.

Op basis van Vlaamse micro-data op bedrijfsniveau en productie-indices van het NIS bleek dat *kleinere bedrijven* conjunctuurgevoeliger zijn dan grotere ondernemingen. Anders geformuleerd gaan kleinere bedrijven sneller aanwerven en afdanken ten gevolge van schommelingen in de vraag dan grotere ondernemingen. Kleinere bedrijven (meestal dienstondernemingen) stemmen immers hun werknemerscapaciteit af op de te verwachten minimale vraag en gaan dus bij aantrekkende conjunctuur sneller tot aanwerving over. Grotere (ook veelal kapitaalintensievere en industriële) ondernemingen stemmen hun capaciteit af op de te verwachten maximale vraag en passen hun werkuren aan bij aantrekkende conjunctuur of gebruiken systemen van tijdelijke werkloosheid bij dalende conjunctuur.

Verder bleek dat de conjunctuurgevoeligheid in de dienstensector zich eerder uit in verandering in tewerkstelling, terwijl voor de industrie de conjunctuurgevoeligheid zich eerder uit in verandering van het aantal gewerkte uren per persoon. Uit economische analyses bleek ook dat hoe hoger het aandeel van de tewerkgestelden in de dienstensector, hoe conjunctuurgevoeliger zowel werkloosheidsgraad als werkzaamheidsgraad.

Hoe snel reageert de arbeidsmarkt op conjunctuurschommelingen?

In de Angelsaksische en Scandinavische landen reageren de werkloosheidsgraad en werkzaamheidsgraad vrij onmiddellijk op de groei van het BBP en dijt het effect uit na verloop van tijd. Ongeveer twee derde (in Scandinavië) tot zelfs drie vierde (in de Angelsaksische landen) van het effect van groeiveranderingen of -vertragingen op de werkloosheidsgraad manifesteert zich binnen het jaar. In de landen van Continentaal Europa manifesteert slechts de helft van het effect zich binnen het jaar. Ook in Vlaanderen stellen we dit Continentaal Europees patroon vast.

Op basis van Vlaamse micro-data op bedrijfsniveau en productie-indices van het NIS bleek ook dat Vlaamse bedrijven in eerste instantie eerder *temporele flexibiliteit* (bijvoorbeeld aantal gewerkte uren, overuren) gebruiken om een heropleving van de conjunctuur op te vangen. Op vlak van tewerkstellingscreatie observeren we een vertraging ten gevolge van een aantrekkende conjunctuur.

Uit een dynamische analyse van de maandelijks en de kwartaaldata voor de Vlaamse niet-werkende werkzoekenden (nwwz) blijken wijzigingen in het aantal Vlaamse nwwz na een (blijvende) schok in de productie zich overwegend te manifesteren in het tweede kwartaal na de schok. De aanpassing is pas grotendeels voltooid tegen het einde van het derde à vierde kwartaal na de schok. Meteen vinden we ook een verklaring voor de vertraagde reactie over twee jaren van de werkloosheid op de economische groei. Schokken in de productie doen zich *gemiddeld* immers in het midden van het jaar voor. De gemiddelde schok in jaar t oefent dan ook invloed uit op zowel de gemeten economische groei in het jaar t zelf (in vergelijking met $t-1$), als op de gemeten groei in het jaar $t+1$ (in vergelijking met t). Gegeven dat de werkloosheid drie à vier kwartalen nodig heeft om zich volledig aan te passen, zal deze volledige aanpassing meestal slechts in het volgende jaar waar te nemen zijn.

Welke factoren beïnvloeden de conjunctuurgevoeligheid van de arbeidsmarkt?

Voor een aantal arbeidsmarkt- en productmarktkenmerken werd onderzocht wat hun invloed is op de conjunctuurgevoeligheid van zowel werkloosheidsgraad als werkzaamheidsgraad. Tabel 1 vat de voornaamste bevindingen samen. Voor sommige determinanten was het effect robuust in alle schattingen, voor andere determinanten vonden we en-

Tabel 1.

Determinerende arbeids- en productmarktvariabelen van de conjunctuurgevoeligheid van de arbeidsmarkt

Effect	Arbeidsmarktvariabelen	Productmarktvariabelen
Duidelijk effect	Korte termijn vervangingsratio's voor werklozen ↑ Belasting op arbeid ↑ Uitgaven voor actief arbeidsmarktbeleid ↑ Aandeel vrouwen ↑ Wettelijke ontslagbescherming ↓	
Aanwijzingen voor een effect	Aandeel tijdelijk werk ↑ Overheidsuitgaven voor onderwijs ↑ Onderhandelingscoördinatie ↓	Openheid van de economie ↑ Aandeel tewerkstelling in diensten ↑ Innovatiegerichtheid ↓ Overheidscontrole ↑

Bron: IDEA Consult en UGent op basis van eigen economische schattingen

kel aanwijzingen voor een bepaald effect. Het gevonden effect van een variabele wordt aangeduid met \uparrow indien de variabele de conjunctuurgevoeligheid van werkloosheidsgraad en werkzaamheidsgraad verhoogt en aangeduid met \downarrow indien de variabele de conjunctuurgevoeligheid doet afnemen.

Vooreerst blijkt duidelijk dat voornamelijk arbeidsmarktvariabelen doorslaggevend zijn voor het verklaren van de conjunctuurgevoeligheid en dat productmarktvariabelen slechts een ondergeschikte rol spelen. Gegeven bovenstaande bevindingen kan de conjunctuurgevoeligheid van de arbeidsmarkt door het beleid beïnvloed worden door voornamelijk in te spelen op enkele arbeidsmarktdeterminanten. Zo kan bijvoorbeeld een hoge financiële bescherming voor wie (kortdurig) werkloos is en een actieve begeleiding (bemiddeling, opleiding) van werklozen samen met relatief beperkte aanwervings- en ontslagprocedures leiden tot een dynamische economie met een hogere conjunctuurgevoeligheid.

Is een hoge conjunctuurgevoeligheid nu wenselijk?

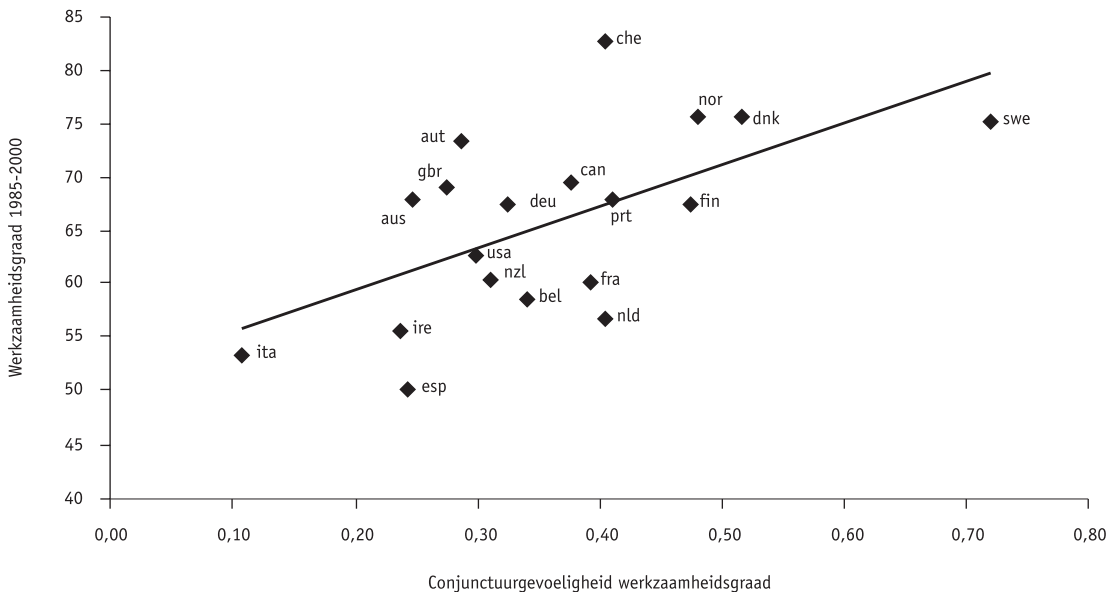
Er blijkt een duidelijke positieve relatie te zijn tussen de conjunctuurgevoeligheid van de werkzaamheidsgraad en het *niveau van de werkzaamheidsgraad zelf*. Uit figuur 1 blijkt dat landen met een meer conjunctuurgevoelige werkzaamheidsgraad in de regel ook een hogere werkzaamheidsgraad hebben (bijvoorbeeld Denemarken, Zweden, Zwitserland, en Noorwegen).

Een tweede argument voor de wenselijkheid van een conjunctuurgevoelige arbeidsmarkt is de bevinding dat landen met een meer conjunctuurgevoelige werkzaamheidsgraad in de regel de voorbije tien jaar ook een hogere gemiddelde jaarlijkse groei van het reëel potentieel BBP per capita hadden.

Tevens bleek dat er een licht negatieve relatie is tussen de conjunctuurgevoeligheid van de werkloosheidsgraad en het *niveau van de werkloosheidsgraad zelf*. Met andere woorden, landen met een conjunctuurgevoelige werkloosheidsgraad

Figuur 1.

Conjunctuurgevoeligheid werkzaamheidsgraad versus het niveau van de werkzaamheidsgraad (1985-2000, in %)

$R^2 = 0,3515$

Bron: IDEA Consult en UGent op basis van OECD data en eigen econometrische schattingen

hebben eerder een lagere werkloosheidsgraad. Bovendien bleken landen met een meer conjunctuurgevoelige werkloosheidsgraad ook een hogere potentiële BBP-groei per capita te hebben.

Bovenstaande bevindingen leiden tot de conclusie dat conjunctuurgevoeligheid van de arbeidsmarkt eerder wenselijk is daar dit samengaat met een hogere werkzaamheidsgraad en niet met een hogere werkloosheidsgraad. Bovendien gaan een conjunctuurgevoelige werkzaamheidsgraad én werkloosheidsgraad samen met een hogere jaarlijkse potentiële BBP-groei per capita.

De verklaring voor deze samenhang is niet onmiddellijk uit ons onderzoek af te leiden. We zien twee mogelijkheden. Een eerste is causaal. Een meer conjunctuurgevoelige arbeidsmarkt impliceert meer mobiliteit op de arbeidsmarkt, meer instroom in en uitstroom uit jobs. Een gunstig gevolg hiervan kan een betere afstemming van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt zijn. Een potentieel gunstig gevolg hiervan is dat modernisering van de economie zich ook sneller kan voltrekken. Zowel jobdestructie in 'oudere' bedrijven als jobcreatie in 'moderne' bedrijven kunnen immers sneller plaatsvinden. Hogere (en modernere) werkgelegenheid en economische groei zijn dan mogelijk. Mogelijke negatieve neveneffecten van dit dynamisch proces betreffen onzekerheid en inkomensongelijkheid in hoofde van vooral werknemers. In de mate dat actief arbeidsmarktbeleid en vrij hoge uitkeringen (in het eerste werkloosheidsjaar) dit proces begeleiden kunnen deze negatieve neveneffecten evenwel verzacht worden.

Een alternatieve verklaring is dat zowel een hoge conjunctuurgevoeligheid als een hoge werkgelegenheid en groei het resultaat zijn van 'derde factoren', zonder dat er tussen beide enig causaal verband is. Voorliggend onderzoek duidt onder andere actief arbeidsmarktbeleid, in de tijd beperkte werkloosheidsuitkeringen, openheid van de economie en hoge overheidsuitgaven voor onderwijs aan als factoren achter de conjunctuurgevoeligheid. Interessant is dat deze factoren ook als gunstig aangeduid worden in onderzoek naar de determinanten van werkgelegenheid en groei (Estevao, 2003). Omgekeerd toont het onderzoek een negatief effect van hoge aanwervings- en ontslagprocedures op de conjunctuurgevoeligheid van de arbeidsmarkt. Meerdere – zij het zeker niet alle – bestaande stu-

dies tonen ook ongunstige effecten hiervan aan op de werkzaamheidsgraad (OECD, 2002).

Besluit

Vlaanderen en België blijken een eerder conjunctuurgevoelige werkloosheidsgraad te combineren met een slechts matige conjunctuurgevoeligheid van de werkzaamheidsgraad. Anderzijds blijkt een hoge conjunctuurgevoeligheid samen te gaan met een performante arbeidsmarkt. Vanuit deze vaststelling kan een beleid gericht op een verhoging van de conjunctuurgevoeligheid van de werkzaamheidsgraad zeker verantwoord zijn.

In dit kader vormen de Scandinavische landen interessante beleidsgerichte voorbeelden. Deze landen bezitten een internationaal zeer conjunctuurgevoelige arbeidsmarkt en combineren een hoge werkzaamheidsgraad met een lage werkloosheidsgraad én – zeker sinds het midden van de jaren negentig – een hoge potentiële BBP-groei.

Eens vastgesteld dat een conjunctuurgevoelige arbeidsmarkt wenselijk is, volgt de vraag welke instrumenten voorhanden zijn voor het beleid om de conjunctuurgevoeligheid van de arbeidsmarkt te verhogen. Het antwoord ligt bij de in dit onderzoek gevonden determinanten van conjunctuurgevoeligheid, vooral dan deze van de arbeidsmarkt. Wanneer we de verschillende onderzochte determinanten bestuderen, dienen we natuurlijk steeds voor ogen te houden welke instrumenten door welk beleidsniveau kunnen worden aangewend. Verschillende van de onderzochte determinanten worden immers op federaal niveau bepaald (bijvoorbeeld vervangingsratio's voor werklozen, wettelijke ontslagbescherming), andere instrumenten zijn wel ter beschikking voor beleidsontwikkeling op Vlaams niveau (bijvoorbeeld actief arbeidsmarktbeleid, onderwijsuitgaven, bepaalde belastingaspecten).

*Dafne Reymen
An Van Pelt
IDEA Consult*

*Freddy Heylen
Ugent*

Noot

1. Het ganze rapport 'Conjunctuurgevoeligheid van de Vlaamse arbeidsmarkt' wordt beschikbaar gesteld op <http://www.viona.be/>.

Bibliografie

- Estevao, M. (2003). *Do active labor market policies increase employment?* IMF Working Paper WP/03/234. International Monetary Fund.
- OECD (2002). *And the twain shall meet: cross-market effects of labour and product market policies.* *Employment Outlook*, OECD, pp. 245-295.
- Okun, A.M. (1970). *Potential GNP: its measurement and significance.* *The political economy of prosperity*, pp. 132-145. Brookings Institution, Washington.

